



#### اشاره

امروزه امپراتوری‌های رسانه‌ای حرف اول را در جهان می‌زنند. خبرگزاری‌های بزرگ، شبکه‌های مختلف رادیویی و تلویزیونی و رسانه‌های چابی به طور عمده در مالکیت و یا کنترل افراد یهودی و یا حافظان منافع یهود قرار دارد و این واقعیتی انکارناپذیر است. بر کسی پوشیده نیست که رسانه‌ها یکی از ارکان اصلی قدرت در جهان هستند و همه کشورهای و دولت‌ها رسانه را مورد توجه جدی قرار می‌دهند.

## پیامبر و رسانه

### رسانه‌های پیامبر (ص)، شیوه‌ها و ویژگی‌ها

پیامبر اسلام (ص)، همزمان با برانگیخته شدن به نبوت، دعوت خود را در راستای رسالت الهی خویش آغاز کرد و در این راه، رسانه‌ها و شیوه‌های گوناگون تبلیغ را به خدمت گرفت. گرچه بررسی مفصل شیوه‌های تبلیغی پیامبر (ص) در این مختصر امکان‌پذیر نیست، اما به طور اجمال به مهم‌ترین رسانه‌ها و شیوه‌ها می‌پردازیم.

### الف) رسانه‌های گفتاری

#### ۱. تبلیغ چهره به چهره

هنوز هم بهترین روش تبلیغ و تأثیرگذاری بر مخاطب، ارتباط مستقیم (Face to Face) است. شیوه غالب پیامبر (ص) در

علی‌الله‌اکبری



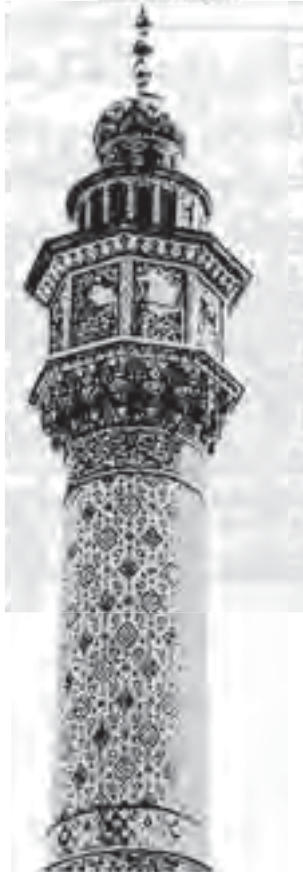


دوران دعوت مخفیانه، استفاده از این روش بود. ایشان در ارتباط‌های مستقیم با کسانی که مستعد هدایت و پذیرش دعوت بودند، آن‌ها را به اسلام دعوت می‌کردند.

## ۲. سخنرانی و استفاده از رسانه منبر

یکی دیگر از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین روش‌های تبلیغاتی پیامبر (ص) سخنرانی در اجتماعات بود. آن حضرت در ایام مراسم حج در مسجد الحرام و منی، در ماه‌های حرام در اجتماع زائران و نیز در بازارها و مکان‌های گرد آمدن مردم بر فراز بلندی می‌رفت و محتوای دعوت خویش را بیان می‌فرمود.

این شیوه گرچه کم و بیش در دوره دعوت سری کاربرد داشت، اما بیش‌ترین استفاده از این روش در دوره تبلیغ علنی و عمومی بود. بعدها که برای پیامبر (ص) سکو و منبری در مسجد النبی ساخته شد، رسانه منبر رسمیت بیش‌تری یافت. پیشوایان معصوم (ع) پس از پیامبر (ص) و امروزه علما، مراجع و حوزه‌های علمیه میراث‌دار رسانه منبر هستند. این رسانه بیانی، یکی از مؤثرترین رسانه‌های مذهبی است که هنوز هم کارایی بسیار بالایی دارد. و می‌توان آن را رسانه انقلاب اسلامی در ایران دانست؛ یعنی تنها رسانه‌ای که بدون انحراف در خدمت اسلام و انقلاب قرار



گرفت و مؤثرتر از همه رسانه‌های گفتاری، نوشتاری، دیداری و شنیداری حکومت، اطلاعات درست و محتوای پیام انقلاب را مستقیم به مردم رساند.

## ۳. سفرهای تبلیغی و اعزام مبلغ

پیامبر بزرگوار اسلام (ص) در سراسر دوران رسالت خود، به خوبی از این رسانه کارآمد استفاده کرد و انتقال مستقیم و صحیح دعوت الهی را از راه بیان و تفسیر کلام وحی بر عهده گرفت. گاه نیز به یاران و صحابه ممتاز خود به صورت فردی و گروهی مأموریت تبلیغی می‌داد تا با سفر به شهرها و مناطق دیگر با استفاده از بیان و رسانه منبر، مردم را به حقیقت رهنمون شوند. نمونه‌هایی از اعزام مبلغ و معلم قرآن به صورت فردی و گروهی و نتایج موفقیت‌آمیز آن، به وفور در کتاب‌های سیره و تاریخ صدر اسلام آمده است.

## ب) رسانه‌های نوشتاری

پیامبر (ص) همان گونه که از رسانه‌های بیانی به گونه‌ای بسیار مؤثر بهره می‌برد، این رسانه‌های نوشتاری نیز توجه داشت. این نوع رسانه را در عصر پیامبر (ص) می‌توان به دو دسته نامه‌ها و پیمان‌ها تقسیم کرد.

### ۱. نامه‌ها

یکی از ابزارهای تبلیغ، ارسال نامه و پیام است که همواره در طول تاریخ بشر مورد استفاده بوده است. مجموعه نامه‌های پیامبر (ص) به افراد مختلف، در کتابی با عنوان «مکاتیب الرسول» تألیف احمدی میانجی گرد آمده است که عدد آن‌ها به ده‌ها نامه می‌رسد.

با توجه به محتوای نامه‌های پیامبر (ص) درمی‌یابیم که در کنار استفاده از این شیوه آن‌چه اهمیت ویژه‌ای دارد، محتوا، آداب و شیوه نگارش نامه‌های حاوی پیام است، به گونه‌ای که ضمن تصدیق بخشی از باورهای اعتقادی و ذهنی مخاطب در آن، پیام مورد نظر به نحو مؤثری درج شده باشد تا نتیجه لازم گرفته شود.

نکته دیگر این است که پیامبر (ص) در انتخاب سفیران و مبلغان خویش بسیار دقت می‌کرد و افرادی شایسته و ورزیده را به مناطق گوناگون می‌فرستاد.

## ۲. پیمان‌ها

سیاست هدفمند پیامبر (ص) بر این اصل استوار بود که بتواند به خوبی فرصت و بستر مناسب را برای ارائه عقاید و احکام شرعی فراهم آورد؛ از این رو عقد پیمان‌های صلح با مشرکان، یهودیان و مسیحیان را می‌توان تاکتیکی بسیار موفق ارزیابی کرد.

۱-۲. پیمان‌های عقبه اول و دوم: این دو پیمان که در سال‌های دوازدهم و سیزدهم بعثت با ساکنان «یثرب» منعقد شد، به هجرت مسلمانان و پیامبر (ص) به مدینه النبی و آغاز تحول و تشکیل حکومت اسلامی انجامید.

۲-۲. پیمان عمومی با اهالی مدینه النبی: پیامبر (ص) در این پیمان که نخستین قانون اسلامی مدینه نام گرفته است، از همه برای تثبیت امنیت، حفظ نظم و قانون و ... تعهد گرفت.

۳-۲. پیمان عدم تجاوز با سه قبیله یهودی ساکن مدینه: پیامبر (ص) با انعقاد پیمان عدم تجاوز با سه قبیله یهودی «بنی قنیقاع»، «بنی قریظه» و «بنی نضیر» از آن‌ها تعهد گرفت که بر ضد اسلام و مسلمانان اقدامی نکنند.

۴-۲. پیمان صلح حدیبیه: این پیمان در سال ششم هجرت به دنبال قصد پیامبر (ص) برای زیارت عمره و جلوگیری قریش از ورود ایشان به مکه منعقد شد، و مواردی در آن مورد توافق قرار گرفت که به پیشرفت دعوت جهانی فتح مکه و ... انجامید.

با بررسی مواد، شرایط و پیامدهای صلح‌ها و پیمان‌نامه‌های پیامبر (ص) می‌توان درس‌های بزرگی را برای سیاست خارجی و شیوه تعامل با قدرت‌ها و دشمنان اسلام فرا گرفت.

## ۳. رسانه‌های هنری

در نگاهی اجمالی به قرآن کریم آن را اثری هنرمندانه می‌یابیم که با شیوه‌ها و قالب‌های گوناگون هنری، کلام و پیامش را می‌رساند: پیامبر اسلام (ص) به ابزار هنر به صورت یک شیوه جذاب و اثربخش تبلیغی توجه ویژه داشت که در سیره عملی ایشان بیش‌تر به آن برمی‌خوریم.

## الف) شعر، شعرا

شعر و قصیده سرایی و ... تأثیری ویژه در



مهم‌ترین مراکز مسلمانان به شمار می‌آیند و زبان گویای اسلام و مهم‌ترین رسانه در قرون اولیه حکومت اسلامی بودند. نقشی که مساجد جامع و معروف در قرون اولیه اسلامی ایفا کردند، گویای این امر است و نام برخی از آن‌ها مانند مسجد النبی، مسجد الحرام، مسجد جامع کوفه، جامع بصره، جامع بغداد، جامع اموی دمشق، مسجد زیتونه تونس، مسجد قیروان، مسجد قرطبه (اندلس)، جامع الازهر (مصر)، جامع نیشابور و ... همچنان ماندگار است. امروزه نیز اهمیت مسجد بر کسی پوشیده نیست؛ چنان که امام خمینی (ره) فرمود: «مسجد سنگر است، سنگرها را حفظ کنید»

#### پی‌نوشت‌ها

۱. مرتضی نظری، داستان‌ها و درس‌هایی از زندگی پیامبر (ص)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۷۵ - ۱۳۷۳، ص ۱۱۷.
۲. محجة البيضاء فی تهذیب الابهاء، علامه محسن فیض کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی (جامعه مدرسین) قم، چاپ سوم، ج ۲، ص ۶۱۴.
۳. هبل و عزى نام دو بیت مشرکان است.
۴. محجة البيضاء فی تهذیب الابهاء، علامه محسن فیض کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی (جامعه مدرسین) قم، چاپ سوم، ج ۲، ص ۶۰۲.
۵. همان، ص ۲۱۷.
۶. محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، تحقیق شیخ جواد الفقیه، دارالاضواء، بیروت، چاپ اول، ج ۲، ص ۵۸۶.
۷. بقره، ۴۴.
۸. محمدبن یعقوب کلینی، اصول کافی، تحقیق شیخ جواد الفقیه، دارالاضواء، بیروت، چاپ اول، ج ۱، ص ۹۴.
۹. قلم، ۴.
۱۰. احزاب، ۲۱.

محتوای آموزه‌های اسلامی، پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) به تلاوت قرآن با آهنگ زیبا و موسیقی خاصی که ویژه زبان عرب است، سفارش کرده‌اند تا بیش‌تر بر دل‌ها بنشیند و آثار علمی، عرفانی، اخلاقی، اجتماعی و مذهبی خود را بر قلوب شنوندگان جای دهد.

رسول خدا (ص) می‌فرماید: «قرآن را با صدای زیبا بخوانید»<sup>۱</sup> و نیز «قرآن را با لحن خوب و صوت عرب بخوانید و از آهنگ اهل فسق و گناهان کبیره بر حذر باشید»<sup>۲</sup> امام صادق (ع) هم می‌فرماید: «قرآن با حزن و اندوه نازل شده است، آن را حزین بخوانید»<sup>۳</sup>

سایر شیوه‌های هنری مانند استفاده از تمثیل، تشبیه، استعاره، کنایه و ... نیز در سیره عملی و گفتار پیامبر (ص)، بسیار مورد استفاده قرار گرفته است که ذکر آن‌ها در این مجال نمی‌گنجد.

#### ۴. رسانه عمل

شاید مهم‌ترین و مؤثرترین شیوه و رسانه در امر تبلیغ، دعوت عملی باشد. قرآن در این باره می‌فرماید: «ایا مردم را به خوبی دستور می‌دهید، در حالی که خودتان را فراموش کرده‌اید؟!»<sup>۴</sup> امام صادق (ع) نیز می‌فرماید: «مردم را با غیر زیانتان کردار و رفتار» به راه خدا بخوانید»<sup>۵</sup>

یکی از شیوه‌های اساسی رسول خدا (ص) برای تبلیغ و دلیل عمده گسترش و نفوذ اسلام، «هماهنگی گفتار با عمل» در سیره پیامبر (ص) بود، چنان که قرآن درباره آن حضرت می‌فرماید: «او تو اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری»<sup>۶</sup> و «بی‌گمان برای شما در زندگی رسول خدا سرمشقی نیکو بود»<sup>۷</sup>.

#### راه‌اندازی پایگاه رسانه (ساخت مسجد)

یکی از نخستین اقدامات پیامبر (ص) پس از ورود به مدینه، ساخت مسجد با همکاری مسلمانان بود که نشان می‌دهد باید از فرصت‌ها استفاده کرد و با تأسیس به موقع و بهره‌گیری درست از رسانه‌ها در هر عصر بیش‌ترین تأثیر را بر جای گذاشت.

مسجد، مهم‌ترین مرکز عبادی، سیاسی، اجتماعی، علمی و فرهنگی مسلمانان تا چندین قرن بود. مساجد جامع در هر شهر

جذب و پیوند قلب‌ها دارد. از آنجایی که کاربرد شعر در زبان عرب از جایگاهی ممتاز و تأثیری فوق‌العاده برخوردار بود، پیامبر (ص) در مواقعی خاص با این روش بسیار جالب پیام اسلام را با مخاطبان و آیندگان در میان می‌گذاشت.

آن حضرت در پاسخ به یکی از یاران که درباره شعر پرسیده بود، فرمود: «مؤمن با شمشیر و زینش در راه خدا جهاد می‌کند؛ قسم به خدایی که جانم در دست اوست، شعرا نیز بر دشمنان خدا تیر می‌اندازند...»<sup>۱</sup> و در جای دیگر می‌فرماید: «یکی از زیباترین زیبایی‌ها، شعر نیکو و آهنگ صدای زیبای آن است»<sup>۲</sup>

پس از ماجرای غدیر، حسان بن ثابت از پیامبر (ص) اجازه خواست تا شعری در وصف غدیر و ولایت امیر مؤمنان (ع) بسراید و پیامبر (ص) اجازه فرمود. هم‌چنین در میدان‌های جنگ و عرصه‌های دیگر، استفاده از شعر و شعار را در تاریخ و سیره پیامبر (ص) مشاهده می‌کنیم. از جمله آن‌ها، شعارهایی است که در جنگ احد از سوی مشرکان داده می‌شد و پیامبر (ص) به آن‌ها پاسخ می‌داد. در جواب مشرکان که شعار «اعل هبل، اعل هبل» سر می‌دادند، مسلمانان به دستور پیامبر (ص) فریاد می‌زدند «الله اعلى و اجل» و در پاسخ به «ان لنا العزى ولا عزی لکم»<sup>۳</sup> می‌گفتند: «الله مولانا و لا مولا لکم». نمونه این موارد شعری و شعاری بسیار فراوان است و ما به همین مقدار بسنده می‌کنیم.

#### ب) صدا و آهنگ (لحن)

صوت خوش و نغمه موزون هم در زمره ابزارهای تأثیرگذار تبلیغی به شمار می‌آید و اسلام نیز از این رسانه و ابزار هنری برای ابلاغ پیام استفاده کرده است.

#### اذان

اذان یکی از ابزارهای مهم تبلیغی و شعار اول اسلام در دعوت به سوی خدا است و مستحباتی دارد که از جمله آن‌ها می‌توان به خوش صدا و بلند آواز بودن مؤذن برای تأثیر و جذب شنونده اشاره کرد.

#### قرآنت قرآن

با توجه به جایگاه قرآن و تبلیغ رسالت و